

DIMITRI VAN TOREN

Toen Dimitri van Toren op 21 mei 2015 overleed, kende ik hem 66 jaar. Om de bepaalde tijd waren wij in contact met elkaar. Deze perioden breng ik in deze terugblik in beeld vanuit mijn persoonlijke herinneringen. Dimitri was 52 jaar actief als dichter, muzikant en troubadour, en daar ging natuurlijk een belangrijke periode aan vooraf. Actief vanaf 1963, het jaar dat ik Breda verliet. Ik neem in dit artikel geen foto's op die op internet te vinden zijn noch teksten van gedichten / liederen. Wie wil, kan wat dat betreft digitaal heel wat uren met het werk van Dimitri van Toren aan de gang.

De lagere school

Dimtri en ik zaten op dezelfde lagere school en ook in dezelfde klas. Ik heb over deze periode zo'n 55 jaar geleden al eens geschreven. Ik werkte op heel jonge leeftijd als freelance-medewerker mee aan Dagblad De Stem en bladen als Stadsblad en Verovering. In het Stadsblad publiceerde ik een artikel *De Voetbalklas*, en dat was de klas waar Dimitri en ik in zaten. Ik kwam van de lagere school op De Beek (of in Prinsenbeek) en toen we naar Breda verhuisden kwam ik in de derde klas te zitten, en daar kwam ik Dimitri tegen. Het was de Petrus Canisiuschool - een school voor enkele volksbuurten - aan de Nieuwe Huizen in Breda, een merkwaardige straat waaraan ook Dimitri woonde. Ik neem nu eerst het artikel op van circa 1960 met enkele foto's.



De oude Markt van De Beek: rechts was de Kapelstraat die naar de jongensschool van meneer Lotstra leidde

Sterren van nu leerden voetballen op de Bredase Gasthuisvelden

De Voetbalklas

Voetbaltalent gaat er beslist verloren. Ik ga mezelf maar na. In dit artikeltje wil ik eens enige waarheden onthullen waarvoor een authentiek sportjournalist zijn pet zou afnemen. Ik heb de lagere school doorlopen in de Bredase Nieuwe Huizen, en in Prinsenbeek. Toen ik in de derde klas zat, verhuisden wij namelijk naar de Sluissingel in Breda. In de Nieuwe Huizen waren de huizen allemaal even oud. Dat viel me meteen al op toen ik met mijn moeder naar de nieuwe school ging.

Meneer Bezooyen was een goeie

Ik herinner me nog dat ik schrok van het geweldige lawaai, dat van alle kanten uit de school barstte. Even later begreep ik dat derde klas op deze wijze de tafels van vermenigvuldiging leerde. Tot mijn schrik zag ik ook dat meneer Bezooyen iemand die zijn tafels niet kende in zijn spierballen kneep. Ik moest ook komen, maar het liep goed af want ik kende ze al tot en met twaalf. Onder het speelkwartier vernam ik nog de bijnamen die alle onderwijzers hadden en hoorde ik dat meneer Bezooyen een goeie was, want die zorgde voor het voetballen.

Naar de „Gasjes”

Een grote jongen vroeg me wat ik stond. Ik had één keer in m leven voetballen gezien bij Beek Vooruit en herinnerde me de naam „keeper”. Of ik dan om vier uur naar de „Gasjes” (red.: Gasthuisvelden) kwam? De grote jongen voegde er trouwens aan toe dat hij me op mijn stalen balogen zou slaan als ik niet kwam. Voor 12 uur zat heel de klas me nog uit te

lachen, toen ik óók een liedje moest zingen voor het bord, namelijk „In een blauwgeruite kiel”.

Voetbalexamen

Het voetbalexamen verliep niet slecht. Daan Schrijvers nam een paar strafschoppen, waarvan ik er één met de moed der wanhoop tegen hield, maar na gezamenlijk overleg was men het er over eens dat Jan Verhezen veel beter was. Ik moest dus gewoon mee spelen, en kwam, al zeg ik het zelf, tot behoorlijke prestaties. Op een gegeven moment stond echter ieder me met een brede ironische grijns aan staren. Ik voelde me als een potsierlijke curiositeit. Frans Bouwmeester bleek namelijk geroepen te hebben dat ik nog op de „teut” schoot. Ik schaamde me zowat dood, zeker toen Piet Mol me in een lach vroeg of ik niet wist wat de wreef was.

In het tweede elftal

Zoals gezegd, alles bijeen ging het niet slecht. Om een uur of zeven werden we door de mannen van Cuppens weggejaagd. Thuis moest ik regelrecht naar bed, omdat ik te laat was, maar de andere dag werd me megedeeld dat ik in het tweede schoolelftal rechtsbinnen stond. In de vierde en vijfde klas behield ik dezelfde plaats. Ons eerste elftal behaalde met het schoolvoetbal in die jaren de beker, maar het tweede kwam niet zo ver. Ik spande me geweldig in, maar nooit lukte het me om een doelpunt te maken in een echte wedstrijd. Elke avond trainden we op de Gasthuisvelden, behalve als het meer dan 10 graden vroom, totdat de mannen van Cuppens kwamen. Die joegen ons altijd weg, omdat ze zelf moesten voetballen.

Wraakneming

Een keer hebben we geweldig wraak genomen. Op het veld hadden we wel twintig molshopen gemaakt met grote bakstenen onder het zand. Wat we hoopten gebeurde! Eén van de mannen van Cuppens gaf een enorme dreun om zo'n molshoop weg te stampen. Wat lag hij te creperen en wat hebben we toen gelachen.

Meedoen in de finale

De spelers van het eerste stonden allemaal in N.A.C. In de zesde klas werd ik als reserve opgesteld in het eerste. Jammer genoeg, vond ik, werd er niemand ziek, behalve dan de allerlaatste dag, de finale, tegen de Barbara-school. In alle vroegte poetste ik zaterdags mijn voetbalschoenen, en om 12 uur stond ik op het Bredania-terrein. Het was een zware wedstrijd voor me. Ik was te dik en te langzaam en bovendien moest ik met „rousen” goed maken, wat ik aan techniek tekort kwam. Maar toch ging het goed!

Groot moment

Toen is één van de grootste momenten uit mijn leven gekomen. Na rust was het nog steeds 0-0. Daan Schrijvers stond spil en als aanvoerder brulde hij dat we moesten schieten. Toen was Daan al dezelfde speler als nu: een goed voetballer en een goed aanvoerder. Frans Bouwmeester probeerde van alles; hij deed veel goeds, maar hij pingelde teveel. Ik herinnerde me nog dat meneer Bezooyen en meneer Van Egeraat dat tegen hem riepen. Veel ballen kreeg ik — als amateurisch invallertje — natuurlijk niet. Toen kwam die corner van links. Frans Bouwmeester nam hem. Zelfs Daan Schrijvers rende na voren. Plotseling zag ik een (uit de doelmond gekopte) bal op me af komen. Zonder te denken en zonder te richten nam ik die bal op de slof. En ik zag hoe die bal hoog in de linkerbovenhoek vloog, een loeier, één nul!

De Canisiusschool won wéér de beker. In de kleedkamer zei Daan: Was ne teut, Fiep, mar 't was ne goeie!

Daaraan denk ik wel eens terug als ik de jongens van mijn klas, van onze school, onze voetballers van de Gasthuisvelden (het voetballen was daar een hard bedrijf), op de televisie zie.

ADRIAAN MAAS

Jan van Toren kwam niet in aanmerking voor de dagelijkse confrontaties op de gasthuisvelden. Stilzwijgend werd ervan uitgegaan dat dat geen werk voor hem was, dat deed je hem natuurlijk niet aan, zeker niet tegen de achtergrond van onze algemene en algehele bewondering voor zijn tekentalent. Misschien is het herinneringsverfraaiing, maar er was in die klas een merkwaardige combinatie van gerichtheid op eigen dadendrang en een bepaalde soort edelmoedige solidariteit. Conflicten werden nogal eens met de vuist geregeld maar vaker door bij het voetballen duidelijk te denken en te strijden in twee kampen, die van samenstelling konden wisselen. Bij het maken van 'elftallen' moest rekening gehouden worden met ruzies en tijdelijke vijanden maar ook met bepaalde edelmoedigheid. Zo mocht Koos van Dorst, die een klompvoet had en een vader (Snarrus) die veel dronk, zonder meer meedoen, en dat niet voor spek en bonen. Degene die dat met algemene instemming regelde, was Piet Mol. Hij wist wie tegenstanders waren en kon de teams op juiste wijze bepalen. Vooral als een team een man teveel had, dan moest een plaats door twee personen ingevuld worden, dus om de beurt. Als beide spelers toch weinig of niets zouden presteren, werd met een grootmoedig gebaar toegestaan dat ze alle twee mee mochten doen. Piet kreeg een soort natuurlijk gezag toevertrouwd. Zeker van mij. Ik ondersteunde zijn positie door zijn keuzes openlijk te ondersteunen. Aan onnodige rotzooi had ik vanaf mijn geboorte een hekel. Dat Jan van Toren niet voetbalde was logisch: hij kon immers het beste tekenen en zo zag hij er ook uit.

Herinneringen en beeldvorming moeten getoetst worden. Bertie van Toren vertelde mij dat Dimitri heeft enkele jaren in het eerste jeugdelftal van NAC gespeeld heeft, dat zijn vader een fanatiek voetballiefhebber was en ook in dit opzicht trots was op zijn zoon: hij kon namelijk heel goed scoren. Maar uiteindelijk ging zijn echte liefde toch naar de muziek. Mijn herinnering is zoals ze is, maar Bertie heeft het zonder enige twijfel bij het rechte eind.



Effectieve dorpswacht bij de markt op de Beek

Het aantal kwajongenstreken was erg groot. Daarover uiteraard kort. Veel zaken waren interessant en werden zonder meer goedgekeurd, nodeloos vernielen werd niet erg gewaardeerd, treiteren en pesten ook niet, iemand verraden of aanbrenge was grenzeloos laag, het weghalen van snoep of fruit (op de markt) was niet altijd verkeerd: dat lag er maar aan. Ik nam matig deel aan deze activiteiten omdat ik zeer veel las en lang niet altijd gezelschap nodig had en zocht. Aan bepaalde experimenten nam ik echter met genoeg deel. Zo hadden sommigen ontdekt dat je op het dak van het schoolportiek door een raampje in het badhuis kon kijken en schimmige beelden opving van vrouwen en meisjes. Je zag praktisch niets maar toen de organisatie van deze attractie eenmaal toch op gang kwam en begon te renderen, kwam er eensgezind een eind aan. Een moeder van een van ons was er achter gekomen, ze stapte naar ons toe, sprak vermanende woorden maar legde ook uit dat dat bij jongens zoals wij niet paste; dat leek echt nergens op. Dat vonden wij bij nader inzien ook. Dimitri deed hier niet aan mee, ook niet aan vuursteken op de gasjes, een steen of stukje ijzer binden aan de lijn van een hengelaar die ons weggejaagd had, of het verbergen

van iemands fiets 100 meter verderop en dan wachten op de ontreding van de persoon die ons vijandig bejegend had. De kans dat je bij deze activiteiten wat averij opliep, was nogal groot, zeker als je kwaliteit wenste te leveren. Ik was een vredelievende jongen en ik denk dat ik daarom gemakkelijker met Jan van Toren om kon gaan. De foto van ons in de zevende klas van meneer van Egeraat is eigenlijk wel onthullend.



Piet Mol: achterste rij, derde bank, voor; de heer Van Egeraat; Daan Schrijvers: voorste rij, eerste bank, voor; Frans bouwmeester: voorste rij, derde bank, voor; Ad Maas: voorste rij, achterste bank, midden; Jan van Toren: voorste rij, achterste bank, voor.

De buurt

Wij woonden aan de Sluissingel, een paar minuten van de school, van het badhuis en het huis van Dimitri aan de Nieuwe Huizen, maar ook dicht bij de (Nieuwe) Haagdijk en de Paterskerk aan de Schorsmolenstraat. Een paar jaar geleden ging ik nog eens kijken in die kerk. Toen ik na een tijdje weer naar buiten ging, kwam er een groepje toeristen op me af met de vraag met hoeveel paters we nog waren. In de kerk had ik een tijdje met een van weinige paters staan praten over vroeger en nu. Ik vervulde mijn nieuwe taak met verve en schetste een realistisch beeld van de huidige situatie maar zag ook allerlei

stippen aan de horizon die heel langzaam maar zeker een betere toekomst beloofden. Wij zagen de toekomst niet pessimistisch tegemoet, verzekerde ik de dames, die daarna duidelijk gesterkt en gerustgesteld richting stad wandelden. Ons huis stond op de hoek van de Sluissingel en de Sluisstraat. Voor het huis ‘stroomde’ de Aa of Weerijs, waar ik een roeiboot had liggen (gekregen) en achter het huis lag de Rijkswerkplaats met daarnaast de gasthuisvelden, met nog wat loopgraven en veel woekerd onkruid, waar je gemakkelijk zonder risico een fiets van een vijand kon verstoppen.



Het huis links naast de poort huis was van de familie Oomen: van een van hun jongens kregen we bij de verkenners lessen astronomie



Het witte huis was ons huis



De hoek om bij ons: de Sluisstraat, richting school en badhuis



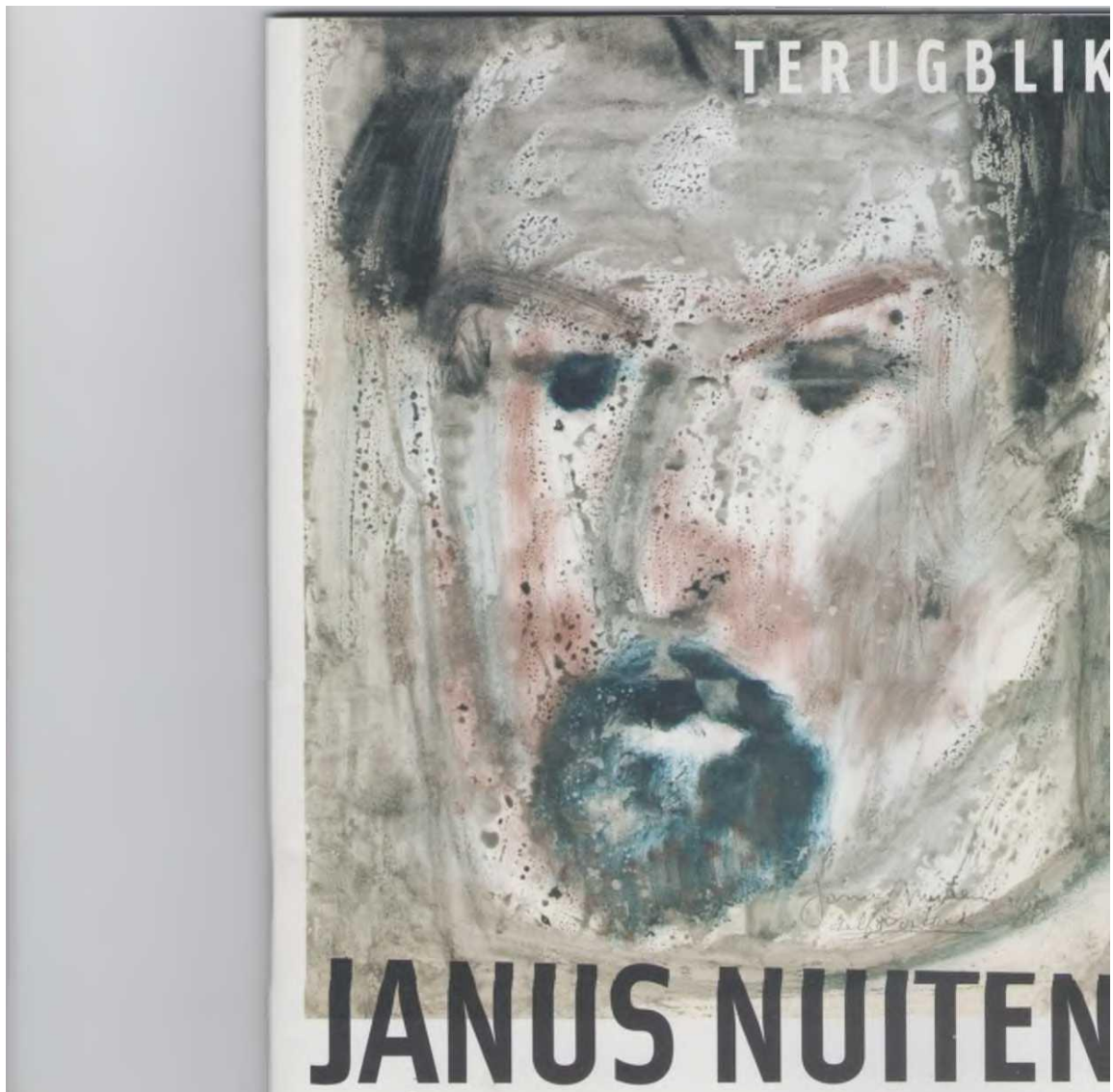
Het Bredase badhuis voor mannen en vrouwen, twee deuren natuurlijk

De Nieuwe Huizen was niet bepaald een straat met veel architectonische eenheid. Er waren enkele winkels en er was een patronaatszaal die erg tot mijn verbeelding sprak. Daar vond allerlei theater plaats; het was een patronaatsgebouw, volgens mij onder beheer van de Paters Capucijnen, maar ik weet niet of dat ook echt zo was. Vlak daarbij woonde de kunstschilder Janus Nuiten. Op de Kweekschool kreeg ik een intensieve belangstelling voor literatuur en kunst, en daarover was het prachtig praten met Janus. Ik ging er wel eens op de kinderen passen. Ik herinner me van een bepaalde keer dat Janus die maar één arm had een kip stond te plukken en dat ging hem nog goed af ook. Hij vond het nog leuker dan ik, volgens mij.

In 2007 werd in het Breda's Museum (ik spel meestal Bredaas Museum) een tentoonstelling ingericht over het werk van Janus. Hier kon de bezoeker zien hoe herkenbaar en toch gevarieerd het werk van Janus (1929) is. Er waren ook zelfportretten bij.....

“Een zelfportret is een portret van je zelf, Janus, je hebt of bent een zelf. Wat bedoel je daar mee?” “Tja”, zei Janus dan.

Toen Janus hoge nood had in een volle bus van Gent naar Breda, op een hoge brug bij Antwerpen, trok hij aan de noodrem. Met zijn ene arm zwaaide Janus naar zijn supporters achter zich. Toen waren er nog chauffeurs die mochten begrijpen waar een mens mee kan zitten.



Met een aantal Belgen zette ik rond 1960 een project op voor jong literair talent. We organiseerden in Sint Martens Latem literaire weekenden waar toch al gauw een paar honderd dichters in wording samen kwamen. Het brein achter deze onderneming was de samenwerking tussen Rik Waelput (Drongen) en mij (Breda). Heel wat schrijvers die later bekend werden, legden daar hun eerste proeven af. Wij nodigden ook altijd troubadours uit, maar Dimitri was toen nog net niet in beeld, denk ik. Maar wel bijvoorbeeld Hugo Raspoet, Miel Cools en Ronnie Potsdammer. We hadden ook altijd een literaire prijsvraag en dan nodigden we coryfeeën uit om ons te helpen als jury. Dat was fantastisch. Met Godfried Bomans kreeg ik nog een felle ruzie: hij was niet komen opdagen en daar kreeg ik de schuld van. Ik heb zijn uitvoerige en nijldige epistels nog liggen.

Een punt waar ik ook mee zat was dat de Nederlanders veel brutaler waren dan de Belgen. Omdat geregeld was dat mannen en vrouwen apart zouden slapen, wensten enkele Nederlandse vrouwen alleen daarom al te slapen waar ze wilden, dat maakten ze altijd zelf nog uit, en dat was natuurlijk op de zaal bij de mannen. Ik vond dat geen probleem, ieder had tenslotte een eigen éénpersoonsbed en , ieder was bovendien behoorlijk teut, maar mijn Vlaamse vrienden konden daar niet zo goed mee overweg. Ook in andere opzichten bleken mijn medebestuurders en redactieleden van de *Jong-Nederlandse literaire dagen* en het *Jong-Nederlands literair tijdschrift* inhoudelijk conservatiever dan ik. Dat uitte zich vooral in de selectie van kopij, waar af en toe stevige controverses over ontstonden.

Geleidelijk aan raakte ik meer thuis in de wereld van Leopold Flam (vriend van Sartre) en hoogleraar filosofie aan de Vrije Universiteit Brussel. Toen ik het JNLT niet meer zag zitten en omgekeerd, publiceerde ik in tijdschriften van deze richting. Spoedig zag het JNLT zichzelf na korte tijd ook niet meer zitten. Misschien dat ik deze periode nog eens op een rij zet, maar punt is nu dat ik in die fase niet gedacht heb aan Dimitri, en dat had achteraf gezien wel moeten. Hoezo?

Na de MULO ging ik naar de Kweekschool, ik wist zelf niet waarom, en al spoedig meldde ik me bij Dagblad de Stem voor een freelance-functie naast mijn 'studie'. Na wat heen en weer gepraat en wat teksten van mij bekeken te hebben werd ik geplaatst bij de stadsredactie waar ik een avond of 3 per week bepaalde gebeurtenissen zou verslaan, van alles en nog wat. Ik werd net als andere correspondenten per regel betaald, dus leerde ik zo schrijven dat het bijna niet te doen was om in de tekst te schrappen, een vaardigheid die ik nog steeds beheers. Ik hoorde van diverse kanten dat Jan van Toren etaleur geworden was, en dat nieuws paste volmaakt bij het beeld dat ik van hem koesterde.

Ik kwam enkele keren terecht bij het optreden van jonge muzikale talenten, van wie Pierre Kartner en Dimitri later alom bekend werden. Ik bleef Dimitri teveel zien volgens het oude beeld en onvoldoende drong tot mij door dat een heel andere Dimitri ook andere kwaliteiten had. Die gitaar, dat was het wel. Een ook die eerste teksten waren compleet raak. Ik zal straks bekennen dat ze bij mij steeds een hoge plaats zijn blijven innemen. In die tijd ging ik ook om met Janus Voeten, de vader van de dichter Bert Voeten die met Marga Minco (*Het bittere kruid*) verkeerde. Op de krant kwam ik steeds meer in de buurt van de literatuur-recensent Willem van der Velden, iemand die echt aan literatuur deed.

We moesten erg oppassen dat het werk niet onder onze belangstelling leed. Dat ik Dimitri's talent toen 'miste', zal wel begrijpelijk zijn, maar ik had beter uit moeten kijken. Ik had tenslotte wel negatieve aandacht voor Peter Koelewijn met zijn *Kom van dat dak af*. Later ging ik hem trouwens meer waarderen, ook na het verschijnen van het adem benemende boek *Helleveeg* van Adri van der Heijden, die later van mij een Geldroppenaar maakte met zijn romans die daar speelden. In 1972 vertrokken we naar Bruggerhuizen, een gehucht in Leende, waar Dimitri wel eens aan kwam waaien.

Ons Erfdeel 1972

Hoewel we elkaar een jaar of 10 niet zagen (ik studeerde in die periode M.O.-A Nederlandse taal en letterkunde en daarna M.O-B pedagogiek / sociale pedagogiek / Onderwijskunde) bleef ik het werk van Dimitri goed volgen en ik draaide zijn LP's heel vaak. Ook andere troubadours (zoals Willem Vermandere, Miel Cools, Huub van Brabant) stonden vaak op het programma. Daarnaast hield ik van bepaalde klassieke muziek (Beethoven, Mahler, Von Gluck bijvoorbeeld) maar ik kon ook volksmuziek en populaire muziek best waarderen.

Onder invloed van mijn zwager, de muziek-expert, Wim Verbei begon ik later ook naar Jazz en Blues te luisteren. In die periode schreef ik over Dimitri van Toren een artikel dat in ons Erfdeel gepubliceerd werd. Ik zag het trouwens zojuist op internet staan. Nu ik het weer eens geconcentreerd herlees, voel ik voldoening dat ik dat toen gedaan heb. Hier volgt het stuk in extenso.

Wie niet meedoet is een vreemdeling. Dimitri van Toren, troubadour

Van Dimitri van Toren (1940) zijn vóór 1972 vijf langspeelplaten (1) verschenen: de teksten ervan ken ik zo ongeveer van buiten. Op de meest onverwachte momenten spelen melodieën door mijn gedachten heen; je mag wel zeggen dat ik me in zeker opzicht in deze fragmenten van zang en spel „herken”. Over dit alles wil ik hier verslag uitbrengen, en ik kan dat niet beter doen dan door vier hoofdtema's uit het werk van Dimitri van Toren te beschrijven. Enige opmerkingen gaan daarbij vooraf. Niet alle teksten zijn van Dimitri van Toren zelf: er zijn er bij van Leo Vroman, Ernst van Altena en Jules de Corte. Niet altijd wordt de tekstschrijver vermeld: Dimitri schrikt er niet voor terug om rustig overvloedig te ontlenen aan dichters (bijvoorbeeld aan Vroman). Hij doet dat zo overduidelijk dat van enige kwade wil geen sprake is. Ik ga voor wat de teksten betreft niet nader op de afkomst in; die zal mij een zorg zijn: Jan van Toren zingt ze, en daar gaat het om. Dimitri is eigenlijk Jan, en Jan -

om er een opmerking van persoonlijke aard tussen te voegen - heb ik gekend op de lagere school, in Breda, daar in de buurt van de gasthuisvelden, waar fanatiek gevoetbald werd, een sport indertijd door Jan weinig en door mij veelvuldig beoefend.

Dimitri klinkt anders dan Jan. Waarom neemt Jan een andere voornaam, dacht ik, en waarom zegt Jan dat hij een rekbaar element is en dat hij een dialect spreekt en zingt, en dat hij een persiflage is van de groten die hij kent? Beantwoording van deze vraag leidt naar het eerste thema, dat we kunnen aanduiden met de woorden *Als dichter-zanger erkend worden*. Een passage uit het lied *Obstakelman* citeer ik:

*„Ik verliet mijn jeugd door een achterdeur,
het voorhangsel heb ik verscheurd.
Het mooie woord heb ik genekt,
ik spreek en zing een dialect.
Ik ben een voorspel,
ik ben een rekbaar element,
een persiflage
van de groten die ik ken”.*

Hier valt psycho-analytisch waarschijnlijk al heel wat te denken. Dan zijn er twee liederen waarin Dimitri van Toren zich voorstelt als *Elektrische clown* (die gemanipuleerd wordt door stuivers gevende toehoorders) en als *Duizendorkestenman*. Dimitri van Toren is een obstakelman, een elektrische clown, een duizendorkestenman, een dichtende en zingende speelman, uiterst kwetsbaar en gevoelig voor de kritiek van anderen, een zoeker naar bevestiging, een zoeker naar de onbereikbare Marjolein (dat is geluk, erkenning, bevestiging), een zoeker die zich nar en charlatan voelt, iemand die loopt aan de kant van dwazen, de langharige fluitspeler die geen wet had en dus het land uitgezet werd. Verschillende liederen van Dimitri van Toren concentreren zich op de vraag naar bevestiging. Heel concreet wordt dat duidelijk in het lied *Bekentenis*: boven de rivieren komt hij er niet aan te pas, hoewel hij niemand heeft gevlend en niemand heeft gekwetst; als vele anderen is hij in de Biesbosch vermoord, en het land van Vlaanderen geeft uitkomst.

Een tweede thema in Van Torens liederen kun je karakteriseren met de woorden *leder - ongeacht wie - hoort erbij*. Dat is heel duidelijk in het lied *Ik heb een schip*, waar gezongen wordt over:

*„Er is plaats voor een ieder
uit Ghana of Japan
een visboer of koning
Jan en alleman”.*

Deze laatste regel mag hier zo letterlijk mogelijk genomen worden. Verder: *Er staat een huis in de stad*, waarvoor men zich schaamt, een warme oude kroeg, waar men wacht op jouw naam. Daar is de onderlinge verbondenheid een bevrijding voor je; daar werp je je angsten overboord en stijg je op als een libel. En op het druivenoogstfeest (van Zorba) dansen alle mensen met de maagden en de hoer en de harlekijn. Een uitnodiging tot ieder, tot Jan en alleman (Elckerlyc), wordt gericht in het uitbundige *Hé, kom aan*, en het mijmerende *Welkom*, dat alle dwalenden een onderkomen aanbiedt. Maar voor mij spreekt dit thema het krachtigst in het lied *Beweging*: als de spinnen sterven aan de struiken, dan schrijdt een schare mensen over de wijde horizon over de grenzen naar de zon: bonte bedelaars, zangers, vloekers, gokkers en vermomden; daar trekt een groep marginale mensen. Dan volgt een aangrijpende passage over die gevangen, geknechte, er-niet-bijhorende mens:

*„Mijn woorden werden hier verdraaid,
mijn daad omkleed van absolute waarde,*

*mijn handelingen uitvergroot,
mijn vrijheid vertrapt door blinde paarden.*

*Ik paste niet in hun systeem:
men bouwde muren om mij heen”.*

Daar waar ieder erbij hoort - *ook al is hij nog zo anders* - daar is vrijheid, rechtvaardigheid, menselijkheid.

Een derde thema is dat van Liefde en verliefdheid. Op alle platen van Dimitri van Toren staan teksten die uitdrukking geven aan dit thema. Het begint met Marjolein, symbolisch op te vatten als het zoeken naar geluk, en meer letterlijk te interpreteren als het verlangen naar een heel lief meisje. Verder is er een *Lied voor Bertie* (...”In al mijn liedjes blijft jouw naam ontbreken”...), een gedicht *Vaarwel Angelina* (... “Want wij leefden als jutters alleen op het strand en al wat wij deden, deden we hand in hand”...). Er is een lied Leegte 11 dat ik in zijn geheel citeer:

“Leegte 11

*Als twee ruitenwissers
die naar elkaar neigen
maar die elkaar nooit zullen omarmen
zo leven jij en ik
ieder afzonderlijk naar een onbekende omhelzing.
Maar misschien breng ik buiten mijn eenzaamheid
mijn verlangen en hoop in kaart
dan is er een denkbeeldige weg naar jou
want het muzikale alarmsysteem
in de liefde van mens tot mens
moet toch voldoende zijn voor vertrouwen.*

*Ook al vinden wij elkaar
als twee vermoeide vlinders
boven gesloten anjelieren
dan nog zullen wij praten
en als er woorden breken
begraven wij de scherven in elkaar”.*

Ook een prachtig lied, zowel kwa tekst als muziek, binnen de thematiek van liefde en verliefdheid, is *Ik heb een Schotse bruid*, waarin de liefste een feest is. Elders is die liefste een miskend dichteresje, of Sophie, die er met haar vriendin Louisa vandoor is gegaan, of Tina, voor wie hij zich in het hemelse blauw de voeten rauw zal dansen, of een meisje van zestien, dat ongeremd hartstochtelijk is, (nog) niet gemodelleerd volgens platgetreden paden van konformis me (...”Ze is wel wat voorbarig, ze wil ’s middags naar bed”...). De vijf gedichten onder de titel *Opleving* zijn alle liefdespoëzie. Ze zijn te vinden op de platen *De gelaatstrek van een lied*, en *Naar een onbekende omhelzing*. Het gaat erin om het verlangen naar die ene mogelijkheid om zwijgend iets te zeggen, om de speelse varianten van het hart, om het zoeken naar een krachtveld van hoop, om het terugvinden van de verloren idealen die niet meer verwezenlijkt zullen worden, zoals je zou willen, en het gaat om veel en veel meer.

Een vierde thema is dat van *het-goede-leven*. Ik geloof dat de ideeën die daar achter zitten in Dimitri van Toren zijn latere werk minder naar voren komen. In het lied *Kruisweg (bij de dood van „K”)* wordt gezegd dat je niet stil kunt staan bij ieder probleem. Het leven gaat zoals het gaan moet, en ons leven moeten we leven, moeten we beleven. Dat betekent vreugde om wat de aarde geeft (*Het was een goed jaar*), ook al vallen we steeds weer terug in een zekere sleur (*Gelijk Zorba*):

„En dan begint weer iedereen
goed of slecht ter been
aan zijn dagelijkse sleur
deze mensen zonder naam
uit het lied van Hé kom aan”.

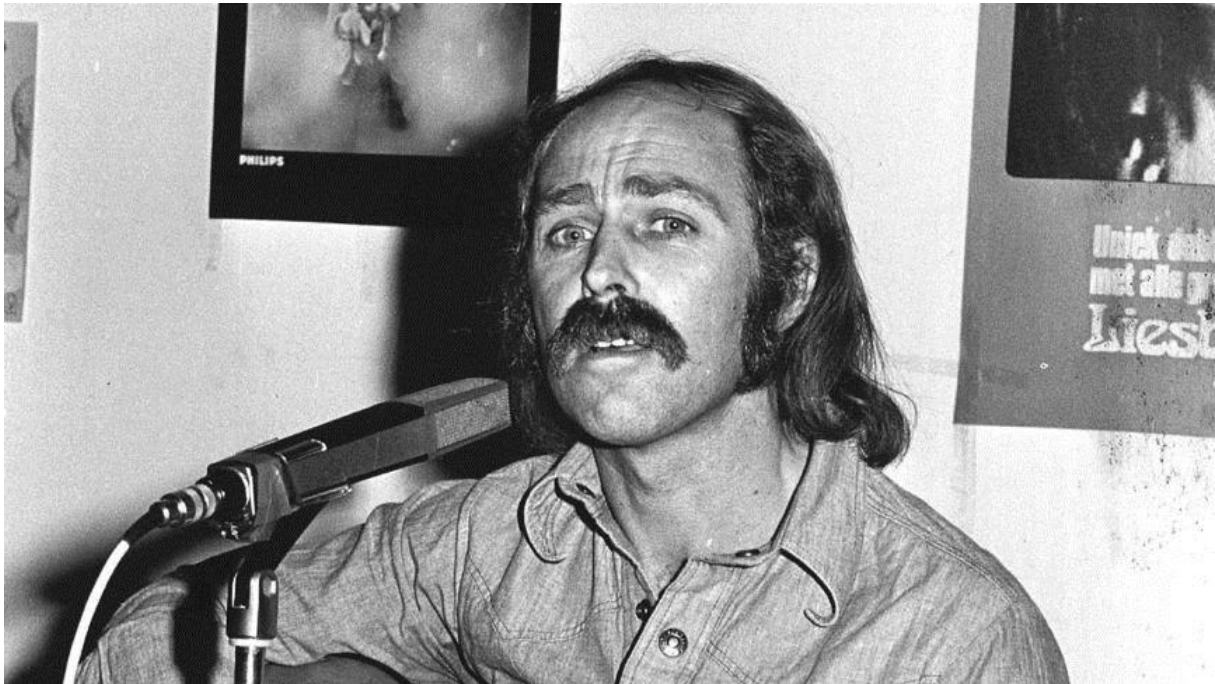
(Het lied *Hé kom aan* is een gedicht van Van Toren, dat een bonte schare mensen uitnodigt naar zijn huis te komen.) Vreugde om het goede hoor je in *Er zijn wel altijd meisjes om te dansen*, waarin deze zin staat: „Ik vraag mij af hoe lang nog zullen zij dansen...” Hier komen we op datgene wat het werk van Van Toren diepgaander karakteriseert.

Het verkondigen van levensvreugde is meer een romantische wens dan wat anders. Het is meer levenskunstenaar *willen* zijn dan levenskunstenaar *zijn*. Duidelijk is dat in *Een bloem, een ploeg en een eiland*, waarin het gelukkig-zijn gezocht wordt op een stil eiland, waarop met vrouw en kind het leven nieuw geleefd zal worden. Dit is romantiek in essentie. Het lied *De tuin* bezingt de tuin waar Jan als kleuter speelde, een tuin die van aanzien veranderde omdat er een schuilkelder gebouwd moest worden: dit is een in-romantisch stemmingsgedicht. Ik geloof dat vanuit een fundamenteel menselijk gevoel van romantiek het werk van Dimitri van Toren begrepen of aangevoeld kan worden. Het gaat om componenten als: de kunstenaar die bevestigd wil worden, maar miskend wordt; de grote liefde van jou en mij; de eenheid van demensen; geen oorlog en geen geweld; het intense leven op aarde dat zoveel te bieden heeft. Ook de humoristische liederen van Van Toren zijn binnen deze visie heel goed te interpreteren. Van Torens opvatting van het troubadour-zijn is romantisch: het is een lopen aan de kant van dwazen, een geen wet hebben, obstakelman - duizendorkestenman - elektrische clown zijn, een tweedehandsdichter zijn...

Vanuit verschillende beelden is dat te ervaren; bijvoorbeeld vanuit het beeld *schip en zee*, dat in het werk van Van Toren heel belangrijk is. In *Ik heb een schip* is er sprake van een schip dat voor allen ruimte biedt, ook voor al die anderen; in *Vervloeiing en Symboliek* gaat het om ons liefhebben; en *Leegte I* is het lied van de kunstenaar, in dit geval van de taalkunstenaar, van de dichter-troubadour: het betreft een stad die door een vloekende vloed is verwoest, een stad geschapen door de dichter, een denkbeeldige stad, een stad in zijn hoofd, een stad van vrede, waar de troubadour een held en een omljnd ideaal is. Het bouwen van deze stad van vrede, een ware *utopie*, is wat goed is in het leven. Ook de vredesduif van honderd pond (Vroman) keert terug met het ongelofelijke verhaal „*Hoe de oorlog is verdwenen*” naar het schip van geloof- hoop-liefde, dat de chaos overwonnen heeft.

Adriaan Maas, Geldrop, Nedl. Ons Erfdeel mei/juni 1972

1. Dimitri van Toren, ongedateerd; 2. Tussen hemel en aarde, ongedateerd; 3. De gelaatstrek van een lied, ongedateerd; 4. Naar een onbekende omhelzing, augustus 1970; 5. Dimitri van Toren '63-'64, 1970, 6. Warm en Stil. (1972)



Concentratie op teksten

Er ging een periode van een jaar of 20 voorbij, waarin we af en toe ((in Veldhoven en omgeving) contact hadden als oude kennissen met een gedeelde belangstelling voor gedichten maar verder vooral ook voor een filosofische kijk op het wereldgebeuren. Na een tijd werd het goed bestuderen van teksten steeds belangrijker. Ik denk dat vooral gebeurde vanaf de tijd dat de LP *30 jaar Dimitri van Toren* uitkwam: er ontstond een soort gezamenlijke concentratie op Dimitri's teksten. Eerst door er gewoon over te praten, later door teksten inderdaad schriftelijk te verbeteren en suggesties aan te dragen. Dat gebeurde af en toe tot zeer laat in de avond, met behulp van faxapparaten. Terwijl ik naast spelling en interpunctie ook de logica van zinnen en regels in de gaten hield, speelde bij Dimitri natuurlijk steeds een belangrijke rol hoe het zou klinken. We kwamen er steeds uit.

Een groot moment in het leven en werk van Dimitri van Toren was het verschijnen van de gedichtenbundel en de drievoudige CD *Ieders eigen omweg*. Dimitri noemde het een boekdeel met 'liedverhalen', een pracht typering. Ik was zo intensief met deze teksten bezig dat ik eigenlijk vergat dat het niet mijn teksten waren. In de bundel zijn gedichten opgenomen die ik onovertroffen vind, zoals *Tijd genoeg* (ook wel bekend onder de naam *Elastiekjesman*) en *Het*

oog, een gedicht dat ik opnam in mijn boek *Kwaliteit van het Onderwijsaanbod* (2003), met op de kaft een pracht foto van een adelaar.





In de tekst *Fragmentarisch Dagboek* staan de vele onderwerpen waarover we spraken, niet zozeer vanuit een politiek perspectief maar veel meer vanuit pogingen om te begrijpen wat daar gaande was. Een duidelijk voorbeeld was Cuba. Dimitri was onder de indruk van de genereuze en solidaire mentaliteit van een materieel arme Cubaanse bevolking, maar wat was dat land een heilzaam oord vergeleken met onze consumentistische bedriegersmaatschappij. Dimitri had er rondgetrokken. Harry Mulisch had met zijn verguisde boek *Het woord bij de daad* terughoudender moeten zijn met zijn bewondering voor de politieke situatie aldaar. Cuba, India en Griekenland, dat waren Dimitri-landen.

In het boek is er eerbetoon aan Wim de Craene (1950-1990) en Jules de Corte (1925-1996). Wie goed leest en luistert, merkt hier al dat optreden de kern van Dimitri's werk was en moest zijn, maar dat hij er tegenop begon te zien en ook bang was op een gegeven moment het geestelijk en/of lichamelijk niet meer aan te kunnen. Ontroerend is het gedicht *Precies*, met ernaast een foto van Dimitri

en Bertie , Bertie de Nijs die een belangrijke taak vervulde in het in balans houden van Dimitri, door er steeds te zijn en door nog veel meer. In enkele Brabantse kranten publiceerde ik een artikel over deze productie van Dimitri cum suis.

Gedichten Dimitri van Toren in 'Ieders Eigen Omweg'

REUSEL - Gedichten zijn in. Onlangs werd Gerrit Komrij tot de nieuwe dichter des Vaderlands geproclameerd. En daarmee schaarde hij zich in de rij van bijvoorbeeld Jacob van Maerlant, Joost van den Vondel en Willem Kloos. Tegelijkertijd verscheen de bundel 'Het mooiste gedicht' (honderd favoriete gedichten van Nederland).

Door A.C. Maas

Bij de eerste tien zien we *Herinneringen aan Holland* (Martinus Nijhoff), *Het huwelijk* (Willem Elsschot) en *Vrede* (Leo Vroman) staan. Onze regio is op poëtisch terrein momenteel uitzonderlijk actief. Al jarenlang verschijnt er elke week een gedicht van Frans Hoppenbrouwers in de regionale pers en de Scholieren-poëziewedstrijd leverde het boekwerkje *Hadjgedicht?* op. De bundel is eigenlijk een studie waard: in een tijd vol hectiek over 'werken' en (willen) 'hebben' zijn de uitingen van jonge mensen opmerkelijk klassiek gebleven. Of zijn we nog meer op weg naar de situatie dat mensen twee levens hebben? Een openbaar buitenkant-leven waarvoor je materialistisch beloond wordt en een meestal verborgen binnenkant-leven waar heel andere gevoelens actief zijn. De situatie dus dat we het met onszelf niet eens zijn.

Gedichten zijn in en ze blijven dat, vermoed ik. Het vierde meest populaire gedicht in onze taal is *Vrede* van Leo Vroman dat als volgt begint:

Komt er een duif van honderd pond

Met een olijfboom in zijn klauwen

Bij mijn oren met zijn mond

Vol van koren zoete vrouwen

Vol van kirrende verhalen

Hoe de oorlog is verdwenen,

En herhaalt ze honderd malen

Alle malen zal ik wenen.

Interessant is de vraag hoe dit gedicht zo bekend kon worden. Volgens mij heeft een belangrijke rol gespeeld dat dit gedicht van Vroman sinds circa 1970 te beluisteren is als een lied dat door Dimitri van Toren wordt gezongen. Veel mensen moeten op die manier van deze aangrijpende tekst onder de indruk zijn geraakt. Dimitri van Toren heeft bijna alle teksten zelf geschreven en zeer weinig teksten van anderen gezongen. Hij zou een uitstekend vertolker zijn van andermans poëzie, maar kennelijk wil hij dat alleen in uitzonderlijke gevallen. 'Vrede' is inderdaad een zeer uitzonderlijk goed gedicht.

Onlangs heeft Dimitri van Toren (Reusel) zijn eigen belangrijkste teksten gebundeld, een keuze uit de teksten die voor een groot deel te beluisteren zijn op de tientallen LP's en CD's die hij gemaakt heeft.

Het boek bevat 49 verhalen en gedichten. Dat 'Vrede' er niet bij staat is duidelijk, want het gaat om eigen teksten, maar opmerkelijk is wel dat het gedicht van Vroman ook niet te vinden is op de prachtige dubbel-CD *30 jaar Dimitri van Toren*. De bundel met de 49 eigen

teksten, door de schrijver 'Liedverhalen' genoemd, heet *Ieders eigen omweg*. Het getal van 49 teksten nodigt uit om te denken in groepen van 7 maal 7 gedichten, en dat blijkt wel te werken. Je ziet in de loop van de liedverhalen een soort cirkelgang, niet onverbiddelijk en star maar meer zoals seizoenen op elkaar volgen met allerlei soorten weer. De teksten gaan van binnen (bezig met persoonlijke gedachten en gevoelens) naar buiten (bezig met de bizarre en onrechtvaardige wereld) en van daaruit naar een soort balans (bezig met de relatie die je hebt met alles wat er gebeurt).

Deze ontwikkelingsgang is naar mijn mening in het gehele werk (35 jaar) van Dimitri te vinden. Aanvankelijk zijn het sterk romantische liederen, daarna een periode met hardere teksten en vervolgens meer een synthese van 'wereld en ik'. Misschien mag je deze stadia wel typeren met de woorden: je *heenweg* en je *terugweg* en tenslotte je *omweg*. Uit de romantische periode zijn niet veel teksten opgenomen. Hoogtepunten in *Ieders eigen omweg* zijn voor mij: *Tijd genoeg*, *Winterland schap* en *Dans van het leven*. Maar er is zoveel meer, zoals *Probeer dan niet.....* met de beginregels:

*Als je diep vernederd en gekwetst bent
En dat gevoel vertraagd verdwijnt
Zweer dan geen wraak en
Koester dan geen gramschap
Want dat sloopt en ondermijnt
Probeer dan niet te haten.*

Ieders eigen omweg, Breugel 1999, ISBN 90- 804775 -1-6

Op 8 januari 2000 schreef ik Dimitri een brief waarin ik over de (nu in druk verschenen) bundel *Ieders omweg* nog de volgende opmerkingen maakte:

Het getal van 49 teksten nodigt uiteraard uit om te denken in 7 groepen van zeven gedichten. Ze blijken een soort cyclische samenhang te hebben. "Van buiten naar binnen" kun je lineair opvatten: je begint het meest buiten en je eindigt het meest binnen. Zo zit het geheel niet in elkaar. Er is een bijzondere cirkelgang in het geheel, ook weer niet onverbiddelijk maar meer zoals seizoenen op elkaar volgen met allerlei soorten weer.

Groep 1 is sterk reflectief, niet al te specifiek "ik", maar wel "binnen", met als m.i. sterkste moment "Tijd genoeg" (ik blijf hier zwaar van onder de indruk). Van groep 2 naar 5 neemt "buiten" toe. In groep 2 "Problems senior" maar ook het prachtige "Winterlandschap" en ook het heel opmerkelijke "Fragmentarisch dagboek" (verslagboek). In groep drie "Ver weg bulderen de kanonnen", in groep 4 het m.i. absolute teksthogtepunt van het boek, namelijk "Dans van het leven". In groep 5 "eindigt" (maar niet echt) het maatschappijkritische aandeel met "Alleen maar hoopvol", en dat is al heel wat als je dat over houdt. In groep 6 de sterkere inkeer: vooral met "Waait er zoiets" en het aangrijpende "Probeer dan niet", voortgezet in groep 7 met de heenweg, de terugweg en de omweg (en op die wegen is "buiten" weer stevig aanwezig) en zo komen we bij "Precies", en dat moeten we inderdaad nog maar heel lang zo zien te houden. Het wordt tijd voor een vervolg op mijn artikel indertijd in Ons Erfdeel. (Op de radio hoor ik nu *The last thing of my mind*, van Neil Diamond, wat een prachtig lied.)

Persoonlijke afweging

Na het voorgaande is het overbodig dat ik uiteen ga zetten waarom de relatie met Dimitri van Toren in mijn leven voortdurend van betekenis was en bleef, is en blijft.

Ik wil even iets zeggen over aspecten van een relatie die laten zien dat de ander inderdaad anders is. Dimitri gaf mij ooit het verzameld werk van Mw.

Blavatsky en een boek van Savanarola, boeken waar Dimitri mee leefde. Ik was natuurlijk erg geïnteresseerd in Dimitri's gedachten en gevoelens daarbij, maar hij merkte dat mijn belangstelling nogal rationeel en onderzoekend was. In zijn enthousiasme boog ik niet mee. Dat was wel merkbaar, denk ik.

Mijn voorkeur voor Dimitri's teksten en muziek stemt zeker overeen met wat in het algemeen succesvol is. De toppers zijn ook mijn toppers. Ik vond ook de teksten die Dimitri van andere dichters zingt (Leo Vroman, Ernst van Altena, Jules de Corte) zo overtuigend dat ik enkele keren probeerde te bereiken dat hij een speciale CD van gezongen poëzie zou maken, en daarbij dacht ik als leraar Nederlands natuurlijk ook aan onderwijsmogelijkheden. Maar Dimitri hield beminnelijk deze boot af. Hij voelde zich teveel zelf dichter om zich te laten inpalmen door mijn idee.

Ik merk ook dat ik een voorkeur heb voor liederen die mij aan mijn Bredase tijd (tot 1963) doen denken. Dat kan zijn omdat ze werkelijk met Breda te maken hebben, maar ook omdat ik ze daar zie gebeuren. Het lied *Marjolein* op Dimitri's eerste LP speelt voor mij in en om het Valkenberg in Breda, en *Obstakelman* in het patronaat in de Nieuwe Huizen vlak bij Janus Nuiten, en een lied dat mij nog steeds ontroert is het gedicht over *De Tuin* waarin Dimitri's vader in de oorlog tabak plantte.

Van de vele mensen die veel aan Dimitri van Toren te danken hebben ben ik er een.

Ad Maas 5 juni 2015

Bijlage

Dimitri van Toren, officieel: *Jan van Tooren* (Breda, 16 december 1940 – aldaar, 21 mei 2015) was een Nederlandse zanger en kleinkunstenaar.

Na zijn middelbare schoolopleiding heeft hij op de Academie voor de Vrije Kunst gestudeerd. In 1963 deed hij mee aan een talentenjacht waar hij tweede werd. Van Toren is zijn carrière begonnen in de groep *The Headlines*, maar toen de groep uit elkaar viel ging men verder onder een andere naam, *The Lettersets*, en in een andere samenstelling. In deze band speelden ook Pierre Kartner en Jaap Goedel. De muziek werd onder de noemer folk en kleinkunst geplaatst. Al tijdens het bestaan van de groep begon Van Toren zijn eigen teksten en liedjes te schrijven en toen de Lettersets helemaal ophield te bestaan, ging hij solo verder om zijn eigen nummers ten gehore te brengen. In 1966 kwam zijn eerste lp uit. Bekend is hij vooral van de hits *Hé, kom aan* (1973), *Een lied voor kinderen* en *Mooi, je bent de mooiste*. In totaal heeft hij meer dan twintig lp's uitgebracht. In de jaren 80 wilde Van Toren wat meer tot rust komen. In India vond hij die rust wat resulteerde in 1990 in een nieuw album, geïnspireerd op de Indiase cultuur. De titel van het album is *Alsof de maan de aarde kust*, waarop zijn eenmalige samenwerking met Flairck staat (weer met *Hé, kom aan*). Dimitri van Toren woonde sinds 1994 in het Brabantse plaatsje Reusel. Hij overleed daar op 21 mei 2015.

Overzicht van het werk van Dimitri van Toren

Op lp

- 1966 Dimitri van Toren (heruitgegeven als *Hé, kom aan*)
- 1968 Tussen hemel en aarde
- 1969 De gelaatstrek van een lied
- 1970 Naar een onbekende omhelzing
- 1970 Dimitri Van Toren '63 - '64
- 1972 Warm en stil
- 1973 Zullen we dansen of hard weglopen
- 1973 Een portret van Dimitri Van Toren
- 1973 In de Teerstoof
- 1974 Dimitri Van Toren
- 1975 Een nieuw portret van Dimitri Van Toren
- 1976 Door dromen getekend
- 1977 Uiterlijk Wel Innerlijk Nooit
- 1979 Scène Rustique
- 1980 Met 'n beetje geluk
- 1981 En soms waait er zoiets als vrede door mijn hart
- 1983 Drijfkracht
- 1986 Het beste van Dimitri Van Toren

Op lp en cd

- 1988 Dwars door het pretpark
- 1989 Alsof de maan de aarde kust

Op cd

- 1991 Afwachtend en Oplettend
- 1992 En dan weer daar

1994 Onder dezelfde zon
1995 Dimitri Toren 30 jaar
1998 Verder almaar dichter
2000 Hé, kom aan 2000
2005 Mijn generatie
2002 De vertelling gaat door

Gedichten

1999 Ieders eigen omweg